

Smještaj djece izvan obitelji u Republici Hrvatskoj i Smjernice za alternativnu skrb UNICEF-a

UDK: 347.639(497.5)
364.044.68-053.2(497.5)

Sažetak

U radu se iznosi prikaz zakonodavnog okvira za izdvajanje djece kroz tri međusobno povezana zakona (Obiteljski zakon, Zakon o socijalnoj skrbi i Zakon o udomiteljstvu) te uspoređuju njihova rješenja sa Smjericama za alternativnu skrb o djeci UNICEF-a. Posebna pozornost posvećuje se sudjelovanju djece u postupku njihovog izdvajanja iz obitelji. Ukratko se iznosi prikaz Plana deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj (2011.-2016.) te Strategija razvoja sustava socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011.-2016. samo u pogledu djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Naposljetku se iznose mogući pravci razvoja alternativnih oblika skrbi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Republici Hrvatskoj.

Ključne riječi: najbolji interes djeteta, mjere obiteljskopravne zaštite, alternativni oblici skrbi o djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi, usluga smještaja, udomiteljstvo

1. Uvod

Prirodno okruženje za rast i razvoj djeteta jest njegova obitelj koja mu pruža ljubav, razumijevanje i zadovoljstvo te štiti i promiče njegovu dobrobit. Obitelj je temeljna jedinica društva i kao takva uživa zaštitu kako na državnoj tako i na međunarodnoj razini. Dijete ima pravo odrastati uz svoje roditelje, a roditelji imaju pravo živjeti sa svojim djetetom. Postoje situacije kada je država dužna intervenirati u obiteljski odnos i narušiti ovu ravnotežu. To zahtjeva najbolji interes djeteta koji je uvijek ispred interesa roditelja.

Ukoliko se preventivnim mjerama kao što su upozorenje roditelja na pogreške i propuste u odgoju djeteta te nadzorom nad roditeljskom skrbi ne postignu odgovarajuće promjene u ponašanju roditelja i uklone nedostaci u skrbi o djetetu, donijet će se odluka o izdvajanju djeteta iz vlastite obitelji. Donošenju takve odluke mora prethoditi pomno ispitivanje relevantnih činjenica i utvrđivanje stupnja ugroze djeteta u obitelji. U svakom stadiju postupka mora se voditi najboljim interesom djeteta. Dijete ima pravo biti uključeno u postupak i njegovo se mišljenje treba uzeti u obzir u skladu s njegovom dobi i zrelosti.

Ako se odrede mjere ograničavanja roditeljske skrbi (oduzimanje prava roditelju da živi sa svojim djetetom i da ga odgaja, povjeravanje djeteta ustanovi za socijalnu skrb na čuvanje i odgoj) ili njezino uskraćivanje (lišenje roditeljske skrbi) koje su instrumenti za izdvajanje djeteta iz vlastite obitelji, potrebno je odlučiti kamo će se dijete smjestiti. Svaki oblik smještaja izvan vlastite obitelji predstavlja alternativni oblik zbrinjavanja djece bez roditeljske skrbi. Djeca se mogu smjestiti u instituciju, domove obiteljskog tipa, kod treće osobe¹ te u udomiteljsku obitelj.

U radu iznosim prikaz zakonodavnog okvira za izdvajanje djece kroz tri međusobno povezana zakona (Obiteljski zakon², Zakon o socijalnoj skrbi³ i Zakon o udomiteljstvu⁴) te uspoređujem njihova rješenja sa Smjernicama za alternativnu skrb o djeci UNICEF-a⁵. Iako se uskoro očekuju promjene hrvatskog obiteljskog prava te Zakona o socijalnoj skrbi, one u bitnom ne utječu na teze iznesene u ovom radu. Posebnu pozornost posvećujem sudjelovanju djece u postupku njihovog izdvajanja iz obitelji. Ukratko iznosim prikaz Plana deinstitucionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj (2011. - 2016.)⁶ te Strategiju razvoja sustava socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. - 2016.⁷ samo u pogledu djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi⁸. Naposljetku donosim moguće pravce razvoja alternativnih oblika skrbi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi u Republici Hrvatskoj.

2. Pravno uređenje

2.1. Međunarodni ugovori

Obitelj kao temeljnu društvenu zajednicu prepoznaju Opća deklaracija o pravima čovjeka⁹ (čl. 16. st. 3.) i Međunarodni pakt o građanskim pravima i slobodama¹⁰ (čl. 23.) koji identično ističu da je obitelj "prirodna i temeljna društvena jedinica i ima pravo na zaštitu društva i države. "

Konvencija o pravima djeteta¹¹, koja je najznačajniji međunarodni dokument koji utvrđuje i uređuje prava djece, u Preambuli također ističe: „Obitelji, kao temeljnoj društvenoj skupini i prirodnom okružju za odrastanje i dobrobit svih njenih članova, a posebice djece, treba omogućiti posebnu zaštitu i pomoć kako bi mogla u potpunosti preuzeti svoje odgovornosti u zajednici.“ Odredba čl. 19. Konvencije o pravima djeteta je pravna osnova za izricanje mjera za zaštitu osobnih interesa djece na međunarodnoj razini, osobito onih kojima se ograničava ili oduzima roditeljska skrb. Države ugovornice dužne su poduzeti sve

¹ Temeljem čl.104. ObZ-a (v. bilj.2.) roditelji su ovlašteni privremeno povjeriti dijete osobi koja ispunjava pretpostavke propisane za skrbnika što odgovara institutu neformalne skrbi predviđene Smjernicama za alternativnu skrb o djeci UNICEF-a, v. *infra* str.18.

² Obiteljski zakon NN 116/03, 17/04, 136/04, 107/07, 57/11, 61/11 (dalje u tekstu ObZ).

³ Zakon o socijalnoj skrbi NN 33/12 (dalje u tekstu ZSS).

⁴ Zakon o udomiteljstvu NN 90/11, 78/12.

⁵ Dostupno na http://www.unicef.hr/upload/file/326/163055/FILENAME/Smjernice_za_alternativnu_skrb.pdf, pristupljeno 27.08. 2012.

⁶ Dostupno na www.mspm.hr/content/.../file/plan_DEINSTITUCIJALIZACIJE.pdf, pristupljeno 27.08.2012.

⁷ Dostupno na www.mspm.hr/content/download/.../Strategija_konačno-travnja.pdf, pristupljeno 27.08.2012.

⁸ Djeca bez odgovarajuće roditeljske skrbi su djeca do 18. godine života koja nemaju roditelje, roditelji su ih napustili ili je roditeljima oduzeto roditeljsko pravo.

⁹ NN MU 12/09.

¹⁰ NN MU 12/93, 7/95, 11/95.

¹¹ NN MU 12/93, 20/97.

potrebne mjere¹² da bi se dijete zaštitilo od svih oblika tjelesnog i duševnog nasilja, povreda i zlouporabe, zanemarivanja ili nehajnog postupanja te zlostavljanja.

Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda¹³ u čl.8. navodi da svatko ima pravo na poštovanje svoga privatnog i obiteljskog života, doma i dopisivanja te da se javna vlast neće miješati u ostvarivanje tog prava, osim u skladu sa zakonom i ako je u demokratskom društvu nužno radi interesa državne sigurnosti, javnog reda i mira, ili gospodarske dobrobiti zemlje, radi sprečavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih. Tom se odredbom ne štiti samo obitelj već se i ograničava samovoljno interveniranje države.¹⁴ Potrebno je iznaći ravnotežu između prava djeteta na život u obitelji i obveze države da zaštiti najbolji interes djeteta. Međunarodni ugovori donose standarde kojih se države potpisnice moraju pridržavati. Navedeni međunarodni ugovori su na snazi i u Republici Hrvatskoj te se izravno primjenjuju u praksi u skladu sa čl.140.¹⁵ Ustava Republike Hrvatske.

2.2. Ustav i zakoni

Obitelji, njezinim pravima i dužnostima posvećeni su čl.61. - 64. Ustava Republike Hrvatske. Roditelji su dužni osigurati potpuni i skladni razvoj osobnosti svog djeteta, a država je obvezna posvetiti osobitu skrb maloljetnicima bez roditelja kao i onima za koje se roditelji ne brinu.¹⁶ Dužnost je svih da štite djecu.¹⁷

Ukoliko djetetov najbolji interes zahtjeva da ga se izdvoji iz vlastite obitelji zbog ugroženosti pravilnog razvoja i odgoja sud će u izvanparničnom postupku izreći, ovisno o stupnju ugroze, jednu od mjera sadržanih u ObZ-u¹⁸. Doneseno rješenje dostavit će Centru za socijalnu skrb (dalje u tekstu CZSS) na ovrhu. CZSS će temeljem donesenog rješenja i u skladu sa ZSS-om¹⁹ odrediti oblik smještaja djeteta i pratiti daljnji razvoj stanja u obitelji. Ako se okolnosti promijene i interes djeteta više nije ugrožen, podnijet će sudu prijedlog za ukidanje izrečene mjere i povrat djeteta u obitelj.

Temeljem čl. 95. ZSS-a moguće je, također, izdvojiti dijete iz obitelji, ali tada se najčešće radi o intervenciji koja nije uzrokovana težim oblicima povrede osobnih prava djeteta već o trenutnoj nemogućnosti roditelja da se privremeno brinu o svom djetetu uslijed bolesti, neriješenog stambenog pitanja ili drugih životnih nedaća. Roditelji su u takvim situacijama ovlašteni²⁰ zatražiti od CZSS-a da privremeno izdvoji dijete iz obitelji i smjesti ga u udomiteljsku obitelj ili u neki od domova socijalne skrbi.

¹² Pravne, upravne, socijalne i obrazovne.

¹³ NN MU 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10.

¹⁴ *Amplius* Korać Graovac, A., *Obiteljskoppravna zaštita osobnih interesa djece prije izdvajanja iz obitelji: prava djece-odgovornosti i prava roditelja*, u: Ajduković, M., Radočaj, T. (ur.), *Pravo djeteta na život u obitelji*, Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 2008.

¹⁵ „Međunarodni ugovori koji su sklopljeni i potvrđeni u skladu s Ustavom i objavljeni, a koji su na snazi, čine dio unutarnjeg pravnog poretka Republike Hrvatske, a po pravnoj su snazi iznad zakona. Njihove se odredbe mogu mijenjati ili ukidati samo uz uvjete i na način koji su u njima utvrđeni, ili suglasno općim pravilima međunarodnog prava.“, Ustav Republike Hrvatske NN 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10 (dalje u tekstu Ustav RH).

¹⁶ Čl. 63. st. 2. i 5. Ustav RH.

¹⁷ Čl. 64. st. 1. Ustav RH.

¹⁸ v. bilj. 2. str. 2.

¹⁹ v. bilj. 3. str. 2.

²⁰ Postupak za priznavanje prava, odnosno usluga, pokreće se na zahtjev stranke (čl.190.st.1. i 4. ZSS) što *implicit*e znači da nije moguće pružiti uslugu bez pristanka korisnika, odnosno njegovog zakonskog zastupnika. To je ujedno i razlika od smještaja djeteta u javnu skrb temeljem ObZ-a gdje je pristanak roditelja za smještaj djeteta irelevantan, a temeljem ZSS-a nužan kako bi se pružila usluga smještaja.

3. Obiteljski zakon

3.1. Prava i dužnosti u odnosima roditelja i djece²¹

Roditelj se ne može odreći roditeljske skrbi koju čine odgovornosti, dužnosti i prava, ali ona se može ograničiti ili oduzeti odlukom nadležnih tijela iz razloga i na način propisan ObZ-om. Analogno djetetovom pravu na skrb za zdravlje i život stoji dužnost roditelja da skrbi o životu i zdravlju svoga djeteta. Dužnost je roditelja da čuvaju i njeguju dijete te se skrbe za njegove potrebe. Dijete ima pravo na sigurnost i odgoj u obitelji primjeren svojim tjelesnim, umnim i osjećajnim potrebama. Odgoj djeteta mora biti u skladu s njegovom dobi i zrelosti, te s pravom djeteta na slobodu savjesti, vjerskog i drugog uvjerenja. Roditelji i ostali članovi obitelji ne smiju dijete podvrgavati ponižavajućim postupcima, duševnom ni tjelesnom nasilju, odnosno zlostavljanju i dužni su štiti dijete od takvih postupaka drugih osoba.

3.2. Pokretanje postupka

Svatko (privatna ili pravna osoba) tko ima saznanja o kršenju djetetovih prava, a posebice o svim oblicima tjelesnog ili duševnog nasilja, spolne zloporabe, zanemarivanja ili nehajnog postupanja, zlostavljanja ili izrabljivanja djeteta, dužan je o tome obavijesti CZSS. Ova obveza moralne prirode²² predviđena je čl.108. ObZ-a. U praksi CZSS rijetko saznaje za slučajeve na taj način, a prijave su najčešće anonimne i bez pristanka prijavitelja da se zna tko je prijavio slučaj.²³ To dovodi do zaključka da razina svijesti našeg društva o nužnosti zaštite dječjih prava nije na nivou na kojem bi trebala biti.

CZSS je dužan reagirati²⁴ na svaku dojavu u kršenju osobnih djetetovih prava, bez obzira tko ju je podnio, preispitivanjem slučaja i utvrđivanjem stvarnog činjeničnog stanja. Utvrdi li da je došlo do povrede osobnog prava djeteta, dužan je procijeniti težinu povrede i izreći odgovarajuću mjeru obiteljskopravne zaštite koje su propisane ObZ-om u čl. 109.-110. ili podnijeti prijedlog izvanparničnom sudu za pokretanje postupka iz čl.111.-114. Obz-a. Izbor mjere ovisi o stupnju povrede.

Prilikom donošenja odluke uvijek se treba voditi najboljim interesom djeteta. U teoriji se ističe kako bi ponajbolja definicija „najboljeg interesa djeteta“ bila ona koja označava „donošenje odluke u skladu s onim što bi dijete za sebe (i o sebi) odlučilo kad bi za to bilo sposobno“.²⁵ Smjernice za alternativnu skrb o djeci UNICEF-a (dalje u tekstu Smjernice) u točki 8. navode da se određivanje najboljeg interesa djeteta treba provoditi na način da se utvrde takvi načini postupanja u zaštiti djece kojoj je uskraćena roditeljska skrb, ili koja su izložena takvom riziku, koji na najprikladniji način zadovoljavaju njihove potrebe i prava uzimajući u obzir potpun i osobni razvoj njihovih prava unutar njihovih obitelji, socijalnog i kulturnog okruženja te njihovog statusa kao subjekta prava, kako u trenutku kad se donosi odluka tako i dugoročno. U postupku donošenja odluke treba uzeti u obzir i pravo djeteta da ga se sasluša i da se njegovi stavovi uzmu u obzir u skladu s njegovom dobi i zrelošću.

U praksi se govori o mjerama kojima se prevenira izdvajanje djeteta iz vlastite obitelji, mjerama kojima se ograničava roditelja u vršenju roditeljske skrbi te mjerama kojima se

²¹ Čl. 87.-107. ObZ.

²² Za nepostupanje po njoj nije predviđena sankcija.

²³ Tako Žic Grgat, B., Jelavić, M., „Institucionalna skrb o djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi i perspektive razvoja skrbi o djeci izvan obitelji“, *Dijete i društvo*, 2/2005, 7, str. 297-327.

²⁴ CZSS može pokrenuti postupak po službenoj dužnosti i na temelju obavijesti članova obitelji, građana, ustanova, udruga, vjerskih zajednica, trgovačkih društava i drugih pravnih osoba te državnih i drugih tijela (čl. 190. st. 5. ZSS).

²⁵ Hrabar, D., *Obiteljskopравни odnosi roditelja i djece*, u: Alinčić, M., Hrabar, D., Jakovac-Lozić, J., Korać Graovac, A., *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb, 2007., str. 217-310.

isključuje roditelja u vršenju roditeljske skrbi. Za potrebe ovog rada ograničit ću se samo na izlaganje mjera kojima se roditeljska skrb ograničava i mjeru isključenja roditeljske skrbi.

3.3. Mjere kojima se ograničava roditelja u ostvarivanju roditeljske skrbi

Oduzimanje prava roditelju da živi sa svojim djetetom i odgaja ga (čl.111. ObZ) te povjeravanje djeteta ustanovi za socijalnu skrb (čl.112. ObZ) mjere su kojima se ograničava roditelja u ostvarivanju roditeljske skrbi. Na prijedlog CZSS izriče ih sud u izvanparničnom postupku na trajanje od godine dana. Prije isteka roka na koji je mjera izrečena, dužnost je suda preispitati sve okolnosti slučaja i utvrditi potrebu daljnjeg izricanja iste ili druge mjere te izvidjeti jesu li se osigurali uvjeti za povratak djeteta u obitelj.²⁶ Sud je prilikom izricanja ovih mjera dužan²⁷ odrediti način i vrijeme održavanja susreta i druženja s djetetom, jer je kontinuitet susreta i druženja, odnosno njihov izostanak, jedan od pokazatelja spremnosti roditelja na suradnju i osiguranje uvjeta za povratak djeteta. Osim što su ograničeni u pravu da žive sa svojom djecom, roditelji su dužni i dalje izvršavati sve ostale sadržaje roditeljske skrbi (uzdržavati ih, brinuti se o njihovom školovanju i zdravlju, biti njihovi zakonski zastupnici). O pokrenutim prijedlozima iz čl.111. i čl.112. ObZ-a sud je dužan odlučiti bez odgode, a najkasnije u roku od 60 dana od dana podnošenja prijedloga.

3.3.1. Oduzimanje roditelju prava da živi sa svojim djetetom i da ga odgaja

Oduzimanje prava roditelju da živi sa svojim djetetom i odgaja ga izriče se roditelju ako u većoj mjeri zanemaruje podizanje, odgoj i obrazovanje djeteta.²⁸ Istovremeno s oduzimanjem prava roditelju da živi sa svojim djetetom i da ga odgaja sud mora donijeti i odluku o povjeravanju djeteta na čuvanje i odgoj drugoj osobi, ustanovi ili drugoj pravnoj osobi koja obavlja djelatnost socijalne skrbi.²⁹ Tako je odluka o povjeravanju djeteta sastavni dio sudske odluke. Time se povećava pravna sigurnost³⁰ kako djeteta tako i CZSS-a. Posljedica ovakvog zakonskog rješenja je i stjecanje izvršnog naslova CZSS-a radi provedbe prisilne ovrhe za povratak djeteta u slučaju da roditelj odvede dijete iz smještaja.³¹ U suprotnom, CZSS bi morao ponovno pokrenuti postupak kako bi dobio ovršnu ispravu, a time bi se povrijedio najbolji interes djeteta jer se ne bi djelovalo promptno.

Mjera se izriče kako roditelju koji aktivno krši navedena prava djeteta tako i roditelju koji je bio pasivan³² tj. nije poduzeo ništa (pravodobno prijavio CZSS-u ili sam zaštitio dijete) da

²⁶ Čl. 319. st. 3. ObZ.

²⁷ Iako ObZ ne obvezuje sud da odmah odluči i o susretima i druženjima, to je sud dužan učiniti kako bi zaštitio djetetova prava, osobito pravo na poštovanje obiteljskog života.

²⁸ Primjerice ako ne skrbi dovoljno o prehrani, higijeni, odijevanju, medicinskoj pomoći, redovitom pohađanju škole, ne sprječava dijete u štetnom druženju, zabranjenim noćnim izlascima, skitnji, prosjačenju ili krađi (čl. 111. st. 2 ObZ).

²⁹ Čl. 111. st. 1. ObZ.

³⁰ Ukoliko bi sud odlukom odredio samo mjeru oduzimanja prava roditelju da živi sa svojim djetetom i da ga odgaja, a ne bi dijete povjerio na čuvanje i odgoj drugoj osobi, ustanovi ili drugoj pravnoj osobi koja obavlja djelatnost socijalne skrbi postavlja se pitanje kakav je status djeteta? Dijete je u neizvjesnosti jer ne zna što će se s njim dogoditi, izdvojeno je iz obitelji, a nema kamo ići, što nikako ne predstavlja njegov najbolji interes. Također, CZSS nema odluke po kojoj bi postupio, odnosno koju bi ovršio.

³¹ Ovdje se ogleda razlika od smještaja djeteta temeljem ZSS-a gdje je roditelj ovlašten svojom suglasnošću za smještaj djeteta povući kad god želi i u svakom trenutku odustati od smještaja. CZSS u tom slučaju nije ovlašten pokrenuti prisilnu ovrhu radi predaje djeteta jer nema ovršni naslov, već je primoran podnijeti prijedlog sudu radi pokretanja postupka oduzimanja prava roditelju da živi sa svojim djetetom i da ga odgaja, čime se njegov posao podvostručuje., *amplius* Žic Grgat, B., *et al, op.cit.* (bilj. 23.), str. 303.

³² Čl. 111. st. 3. i 4. ObZ.

zaštiti dijete od štetnih postupaka drugog roditelja, članova obiteljske zajednice ili drugih osoba.

3.3.2. Povjeravanje djeteta ustanovi za socijalnu skrb na čuvanje i odgoj

Dijete kod kojeg je došlo do poremećaja u ponašanju sud povjerava ustanovi za socijalnu skrb na čuvanje i odgoj ako roditelji ili udomitelji nisu u mogućnosti valjano odgajati dijete. Prijedlog sudu mogu podnijeti CZSS i dijete³³. Odluku o povjeravanju sud bez odgode dostavlja CZSS-u radi donošenja odluke o skrbi izvan vlastite obitelji.³⁴ CZSS će uvidom u okolnosti slučaja i raspoloživosti mjesta u ustanovama za socijalnu skrb, odlučiti o konkretnom smještaju djeteta izvan vlastite obitelji. Ovo je jedina mjera koja nije direktno usmjerena prema roditeljima već prema djetetu. Njezina je svrha postizanje preodgoja djeteta kod kojeg je došlo do poremećaja u ponašanju, a ne služi sankcioniranju roditeljske neodgovornosti u podizanju i odgoju djeteta. Mjera je vrlo slična odgojnim mjerama³⁵ koje sud u kaznenom postupku može izreći protiv maloljetnih počinitelja kaznenih djela, stoga se postavlja pitanje svrsihodnosti³⁶ postojanja ove mjere u ObZ-u.

Iako se ovdje sankcionira dijete, najčešće postoje i propusti roditelja iz čl.111. ObZ-a koji su doveli do takvog problematičnog ponašanja. Ukoliko ne postoje propusti roditelja, a roditelj izjavi svoj pristanak na smještaj djeteta u ustanovu socijalne skrbi, dijete se može smjestiti i temeljem čl.95. ZSS-a.

3.4. Lišenje prava na roditeljski skrb

Mjera kojom se roditelja isključuje iz izvršavanja roditeljske skrbi jest lišenje prava na roditeljsku skrb (čl.114. ObZ). U izvanparničnom postupku na prijedlog CZSS-a, drugog roditelja, djeteta ili po službenoj dužnosti sud izriče ovu mjeru. Roditelja će se lišiti roditeljske skrbi ako zlorabi ili grubo krši roditeljsku odgovornost, dužnosti i prava. U čl.114.st.2.³⁷

³³ O nelogičnosti ovakvog rješenja v. u: Hrabar, D., *op. cit.* (bilj. 25.), str. 293.

³⁴ Budući da ObZ štiti o tome što učiniti sa sudskom odlukom kojom se roditelja ograničava u ostvarivanju roditeljske skrbi, a ni ZSS ne sadrži odredbu o postupanju po sudskoj odluci prilikom priznavanja usluge smještaja, praksa je iznjedrila ovakav način postupanja. Bilo bi poželjno u budućim izmjenama zakona obratiti pozornost na ovaj propust.

³⁵ Upućivanje u odgojnu ustanovu (čl. 15.), upućivanje u odgojni zavod (čl. 16.) i upućivanje u posebnu odgojnu ustanovu (čl. 17.), Zakon o sudovima za mladež NN 84/11.

³⁶ Tako Žic Grgat, *et al, op. cit.* (bilj. 23.), str. 300.; smatram da ova odredba i dalje treba ostati u ObZ-u zbog najboljeg interesa djece koja imaju poremećaj u ponašanju, a nisu još počinila nikakvo kazneno djelo. Ukoliko ne bi bilo ove mjere takvoj djeci se ne bi mogla pružiti pravodobna pomoć u obliku preodgoja. Naime, u sustav socijalne skrbi mogli bi se smjestiti samo temeljem čl. 95. ZSS-a i uz pristanak roditelja, a ako bi pristanak izostao ne bi bilo načina da im se pomogne ili bi se pak trebalo čekati da počine neko kazneno djelo, a tada je kasno za pomoć.

³⁷ Roditelj zlorabi ili grubo krši roditeljsku odgovornost, dužnosti i prava ako:

1. provodi tjelesno ili duševno nasilje nad djetetom, uključujući izloženost nasilju među odraslim članovima obitelji,
2. spolno iskorištava dijete,
3. izrabljuje dijete sileći ga na pretjerani rad ili rad koji nije primjeren njegovoj dobi,
4. djetetu dopušta uživanje alkoholnih pića, droge ili drugih opojnih sredstava,
5. navodi dijete na društveno neprihvatljivo ponašanje,
6. je napustio dijete,
7. ne skrbi dulje od tri mjeseca o djetetu s kojim ne živi,
8. u roku od godine dana ne stvori uvjete za zajednički život s djetetom s kojim ne živi, a da za to nema osobito opravdani razlog,
9. ne skrbi za osnovne životne potebe djeteta s kojim živi ili se ne pridržava mjera koje je radi zaštite prava i dobrobiti djeteta prethodno donijelo nadležno tijelo,
10. na drugi način grubo zlorabi djetetova prava.

ObZ-a pojašnjene su pretpostavke koje nužno moraju postojati kako bi se presumiralo da postoji zloraba ili grubo kršenje roditeljske odgovornosti, prava i dužnosti.

Lišenjem roditeljske skrbi roditelj gubi sva prava prema djetetu, osim obveze uzdržavanja sukladno odredbama ObZ-a koje se odnose na uzdržavanje³⁸. Ukoliko drugi roditelj, kojemu nije oduzeto pravo da živi sa svojim djetetom niti je lišen roditeljske skrbi, živi s roditeljem koji jest lišen roditeljske skrbi, CZSS je dužan preispitati slučaj u interesu djeteta i odlučiti u pogledu roditeljske skrbi drugog roditelja.

Pravo na roditeljsku skrb može se vratiti pravomoćnom odlukom suda (čl.114.st.4. ObZ) ukoliko se otklone razlozi koji su doveli do lišenja roditeljske skrbi. Ako je dijete u razdoblju oduzete roditeljske skrbi postalo punoljetno, steklo poslovnu sposobnost sklapanjem braka prije punoljetnosti ili odlukom suda³⁹, roditelju se roditeljska skrb ne može vratiti jer je nema nad kim više ostvarivati. Isto tako ukoliko dijete u međuvremenu bude posvojen⁴⁰, roditeljev zahtjev za vraćanje roditeljske skrbi je bezpredmetan. Roditelj čije je dijete smješteno u sustav javne skrbi za djecu ima pravo podnijeti sudu prijedlog za ukidanje odluke o povjeravanju djeteta na čuvanje i odgoj drugoj osobi, ustanovi ili drugoj pravnoj osobi koja obavlja djelatnost socijalne skrbi⁴¹, ako mu je pravomoćnom odlukom vraćena roditeljska skrb. U slučaju prihvata ove odluke, CZSS će provesti ovrhu na predaju djeteta i vratiti dijete roditelju kako bi s njim živjelo.

Pravomoćna odluka o lišenju i vraćanju roditeljske skrbi dostavlja se nadležnom matičaru radi upisa u maticu rođenih djeteta i roditelja⁴² kao i ministarstvu nadležnom za poslove pravosuđa radi vođenja očevidnika o osobama lišenim roditeljske skrbi, a ako dijete ima neka imovinska prava na nekretninama dostavlja se i zemljišnoknjižnom odjelu općinskog suda radi zabilježbe.

4. Zakon o socijalnoj skrbi

Odluku o povjeravanju djeteta na čuvanje i odgoj drugoj osobi, ustanovi ili drugoj pravnoj osobi koja obavlja djelatnost socijalne skrbi sud dostavlja CZSS-u koji određuje u koji će se konkretni oblik skrbi dijete smjestiti. S obzirom na uvid u konkretni slučaj kao i brojem slobodnih mjesta u pojedinim oblicima skrbi, CZSS donosi rješenje o skrbi djeteta izvan vlastite obitelji.

Temeljem čl.95.ZSS-a dijete se može izdvojiti iz vlastite obitelji i na zahtjev roditelja ukoliko to zahtijevaju interesi djeteta. Razlozi za izdvajanje su bolest roditelja, neriješeno stambeno pitanje ili druge životne nedaće. Roditelji nisu u mogućnosti privremeno brinuti o svom djetetu. Stručnjaci CZSS-a će pružiti pomoć obitelji i tako je osposobiti za ponovni prihvata djeteta, a do tada će dijete biti smješteno u neki od oblika smještaja. Usluga smještaja⁴³ određena je čl.94.-107. ZSS-a, a obuhvaća privremeni, tjedni i stalni smještaj.

Djetetu, a posebno djetetu mlađem od sedam godina, CZSS priznaje pravo na smještaj u udomiteljsku obitelj. U slučaju da se u trenutku nastanka potrebe ne može osigurati

³⁸ Čl. 206.-246. ObZ.

³⁹ Čl. 120. ObZ.

⁴⁰ Čl. 119. st. 1. ObZ.

⁴¹ Čl. 114. st. 5. ObZ.

⁴² Dio javnosti protivio se uvođenju ove evidencije jer smatra da se roditelji tako stigmatiziraju, ali stručna javnost ju je pozdravila smatrajući da bi ta činjenica morala pratiti roditelja lišenog roditeljske skrbi trajno, osim ako joj sud pravomoćno ne vrati roditeljsku skrb., Žic Grgat, B., *et al, op.cit.* (bilj. 23.), str. 301-302.

⁴³ Obuhvaća usluge prihvata, stanovanja, prehrane, nabave obuće i odjeće, održavanje osobne higijene, brige o zdravlju i njege, čuvanja, odgoja i obrazovanja, radnih aktivnosti, psihosocijalne rehabilitacije te organiziranja slobodnog vremena kao i pripremu korisnika za povratak u vlastitu obitelj, udomiteljsku obitelj ili samostalan život te pripremu djeteta za posvojenje ili smještaj u udomiteljsku obitelj.

smještaj u udomiteljsku obitelj CZSS može priznati pravo smještaja u dom socijalne skrbi ili drugu pravnu osobu ili kod fizičke osobe koja obavlja djelatnost socijalne skrbi samo u trajanju najduže do šest mjeseci.

Udomiteljske obitelji se najčešće koriste kao oblik smještaja za onu djecu kojoj je potrebna zamjenska obitelj koja će osigurati novu figuru privrženosti, posebice za djecu mlađe dobi, djecu iz obitelji u kojima su trajnije narušeni obiteljski odnosi te lakše traumatiziranu djecu. U domove obiteljskog tipa češće su smještena djeca koja su bila zlostavljana u obitelji, koja su doživjela veći broj stresora i traumatskih događaja te koja su dulje boravila u skrbi kao i u potrebi zajedničkog smještaja braće i sestra. Dom za djecu izbor je za djecu s najviše školskih neuspjeha, koja se najkasnije izdvajaju (starija djeca i adolescenti), koja su već razvila privrženost roditeljima (koji su češće oboje živi) i kojima nije potrebna zamjenska obitelj. Isto tako u dom se smještaju i djeca s poremećajima u ponašanju kao i ona koja su doživjela stres i traumu, zlostavljana i zanemarena djeca, odnosno djeca koja imaju potrebu za stručnom pomoći i tretmanom.⁴⁴

Izmjenom ZSS-a NN 57/11 uvedeno je načelo sudjelovanja u donošenju odluka gdje u čl.33.st.4. (sadašnji čl.16.st.3. ZSS NN 33/12) stoji da dijete sukladno svojoj dobi i zrelosti ima pravo sudjelovati i dati svoje mišljenje u svim postupcima u kojima se odlučuje o njegovim pravima. Svojevrсна ograničena postupovna prava priznaje mu i ObZ u čl.89.st.5. te tako dijete ima pravo na prikladan način saznati važne okolnosti slučaja, dobiti savjet i izraziti svoje mišljenje te biti obaviješteno o mogućim posljedicama uvažavanja njegova mišljenja⁴⁵ u postupcima koji se odnose na neko njegovo pravo ili interes. Obje odredbe sukladne su sa Smjernicama. Tragom tih odredbi provedeno je istraživanje⁴⁶ uz financijsku potporu UNICEF-a o korisničkoj perspektivi djece smještene u različite oblike javne skrbi.

5. Participacija udomljene djece

Nedostatno sudjelovanje djece vidljivo je u postupcima izvanobiteljskog smještaja i pravosudnim postupcima. U tim sustavima participacija djece ugušena je sustavom odlučivanja usmjerenim na odrasle. Ukoliko odrasli ne slušaju djecu i njihovo viđenje određene situacije, odluke koje donesu mogu u većoj mjeri imati negativan ishod za djecu.⁴⁷ Tako djeca od subjekta postupka postaju objekti, posao koji treba što prije obaviti. Status objekta postupka u njima pobuđuje bespomoćnost, frustraciju i ljutnju.

Djeca se osjećaju napuštenima i zaboravljenima od strane stručnjaka CZSS-a, njihova perspektiva i osjećaji su zanemareni tijekom cijelog procesa. Neka djeca ni ne poznaju svoje socijalne radnike, dok se drugoj socijalni radnici stalno mijenjaju pa ne mogu s njima ostvariti određen stupanj povjerenja i suradnje. Djeca koja i jesu u kontaktu sa svojim socijalnim radnicima žale se na rijetke susrete, na nezainteresiranost za njihovo mišljenje i osjećaje.

Na razini izdvajanja iz vlastite obitelji djeca nisu bila aktivno uključena u taj proces u smislu da su pitana, da su donosila odluke ili da su informirana o tome što će se dogoditi. Iz korisničke perspektive doživljavaju se kao objekti⁴⁸. Imaju bogato iskustvo nesudjelovanja

⁴⁴ Ajduković, M., Sladović Franc, B., Kregar, K., „Razlozi izdvajanja i obilježja života u primarnoj obitelji djece u javnoj skrbi“, *Dijete i društvo*, 2/2005, 7, str.328-354; Ajduković, M., „Pristupi zbrinjavanja djece bez odgovarajuće skrbi u Europi“, *Revija za socijalnu politiku*, 3-4/2004, 11, str.299-321.

⁴⁵ Mišljenje se uzima u obzir s njegovom dobi i zrelosti.

⁴⁶ Jeđud Borić, I., Koller-Trbović, N., Maurović, I., Miroslavljević, A., Ratkajec Gašević, G., Žižak, A., „Što nam djeca govore o udomiteljstvu“ (Istraživanje dječje perspektive udomiteljstva u Hrvatskoj s preporukama za unapređenje), Ured UNICEF-a za Hrvatsku, Zagreb, svibanj, 2012.

⁴⁷ *Ibid.*, str.22.

⁴⁸ Djeca su se u intervjuu često služila riječima oni su došli, uzeli su me, stavili su me..., *ibid.*, str. 51.

koje je opisano kroz nemogućnost dobivanja informacija o tome što će se s njima događati, dobivanje pogrešnih informacija, dugo čekanje na ključne informacije i odluke, nagovaranje od strane stručnjaka na prihvaćanje već donesenih odluka te na druge načine.⁴⁹

Mladi koji su bili izdvojeni u starijoj dobi govore o većoj uključenosti u postupak kao i mladi koji su iz dječjeg doma bili smješćavani u udomiteljsku obitelj⁵⁰. Prema provedenom istraživanju pokazalo se da s porastom dobi i količine iskustva djeteta vezanog uz institucije socijalne skrbi raste i udio sudjelovanja u postupku. Do toga, naime, dolazi jer su djeca postala proaktivnija, spremnija zastupati sami sebe i svoje potrebe, nametnuti se stručnjacima i tražiti pravo na sudjelovanje u odlučivanju, predlagati nova rješenja koja im bolje odgovaraju pa i tražiti mogućnost osporavanja odluka koje im iz nekog razloga nisu odgovarale. To je u pravilu bilo prihvaćeno te je rezultiralo zadovoljstvom i ponosom.

6. Zakon o udomiteljstvu

Konvencija o pravima djeteta⁵¹ u pogledu odabira oblika skrbi za dijete nalaže da se posebna skrb za dijete prvenstveno ostvaruje smještajem djeteta u udomiteljsku obitelj, posvojenjem ili, ako je nužno, smještajem u posebnu instituciju za skrb o djeci. To znači da prednost treba dati smještaju u široj obitelji djeteta (srodničko udomiteljstvo), a ako to nije moguće tada treba osigurati zamjensko obiteljsko okruženje (nesrodničko udomiteljstvo ili posvojenje). Kao posljednji izbor navodi se smještaj u instituciju, ali to ne isključuje činjenicu da je takav oblik smještaja u interesu⁵² neke djece.

Prednost obiteljskim oblicima skrbi temeljena je na znanstveno višestruko potvrđenim činjenicama o štetnosti institucionalne skrbi za djecu. Osobito su teške posljedice za djecu najmlađe dobi (do 3 godine), kod koje izostanak vezivanja za jednu ili dvije roditeljske figure (privrženost) dovodi do trajne emocionalne oštećenosti, a nedostatna senzorna, kognitivna i motorička stimulacija ostavlja trag na razvoju mozga i onemogućava djetetu da razvije svoje pune potencijale.⁵³ Život djeteta u instituciji dovodi i do socijalnog isključivanja pa dijete nakon izlaska iz doma nema mrežu rodbinske i socijalne podrške koja mu je potrebna. Upravo se zato velika pozornost posvećuje udomiteljstvu kao obliku javne skrbi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi jer je najbližiji odrastanju u obitelji.

Udomiteljstvo je oblik skrbi izvan vlastite obitelji kojim se djetetu osigurava smještaj i skrb u udomiteljskoj obitelji. Smještajem korisnika u udomiteljsku obitelj, korisnik⁵⁴ postaje ravnopravni član udomiteljske obitelji. Udomiteljstvo se u Republici Hrvatskoj provodi u skladu s temeljnim načelima⁵⁵ socijalne skrbi i načelima obiteljskog okruženja, održivosti socijalnih veza i uključenosti korisnika.

⁴⁹ *Ibid.*, str. 122.

⁵⁰ *Ibid.*, str. 51.-52.

⁵¹ Čl. 20.

⁵² Primjerice ako je dijete bilo izloženo prekidu smještaja u više udomiteljskih obitelji, ili kada velike obitelji braće i sestara žele ostati zajedno, ili za stariju djecu koja se bliže samostalnosti., v. Žic Grgat, B., *op.cit.* (bilj.23.), str. 322.

⁵³ *Amplius* Radočaj, T., Polazišta u planiranju i provođenju UNICEF-ovog programa „Svako dijete treba obitelj“, u: Ajduković, M., Radočaj, T. (ur.), (bilj.13.), str.19-20.; v. Jovanović, M., O važnosti ranog odnosa dojenčice-roditelj, *ibid.*, str. 27-41.

⁵⁴ Čl. 2. st. 4. Zakona o udomiteljstvu „Korisnik udomiteljstva je dijete, mlađa punoljetna osoba do završetka redovitog školovanja i najduže godinu dana nakon završetka redovitog školovanja ako se ne može zaposliti, a najduže do 26. godine života, koja je ostvarila pravo na usluge skrbi izvan vlastite obitelji i smješćena je u udomiteljsku obitelj na temelju rješenja centra za socijalnu skrb.“

⁵⁵ Temeljna načela su: načelo supsidijarnosti, socijalne pravičnosti, slobode izbora i dostupnosti socijalne skrbi, individualizacije, uključenosti korisnika u zajednicu, pravodobnosti, poštivanja ljudskih prava i integriteta korisnika, zabrane diskriminacije, informiranosti o pravima i uslugama, sudjelovanja u donošenju odluka, tajnosti i zaštite osobnih podataka, poštivanja privatnosti i podnošenja tužbe (čl. 7.-13. ZSS).

Korisnika udomiteljstva upućuje se na smještaj u udomiteljsku obitelj u njegovoj lokalnoj zajednici, radi održivosti obiteljskih i drugih socijalnih veza i očuvanja postignute razine njegove socijalne uključenosti, osim ako to nije u njegovom interesu ili na tom području nema udomiteljskih obitelji. Ovakvo uređenje je u skladu sa Smjericama budući da one naglašavaju potrebu što skorije reintegracije djece u vlastitu obitelj. Pri utvrđivanju potrebe i okolnosti za smještaj korisnika u udomiteljsku obitelj, potrebno je voditi se potrebama korisnika, odnosno ciljevima individualnog plana⁵⁶. U udomiteljsku obitelj može biti smješteno najviše troje djece, iznimno i više ako se radi o braći i sestrama.

Prema potrebama korisnika udomiteljstvo može biti tradicionalno, specijalizirano, hitno ili povremeno.⁵⁷ U Hrvatskoj prevladava tradicionalno udomiteljstvo dok su ostali oblici manje zastupljeni. Prema statusu udomitelja udomiteljstvo je nesrodničko i srodničko.⁵⁸ Nesrodničko udomiteljstvo je udomiteljstvo koje obavljaju udomitelj i članovi udomiteljske obitelji koji nisu u krvnom ili tazbinskom srodstvu s korisnikom. Srodničko udomiteljstvo je udomiteljstvo koje obavljaju udomitelj i članovi udomiteljske obitelji, koji su u krvnom i/ili tazbinskom srodstvu s korisnikom⁵⁹, kada je takav oblik skrbi u njegovom najboljem interesu.

Osoba koja želi obavljati udomiteljstvo mora biti hrvatski državljanin, punoljetna, imati prebivalište u Republici Hrvatskoj, imati poslovnu sposobnost, imati zdravstvenu sposobnost koju dokazuje potvrdom izabranog doktora opće / obiteljske medicine, imati završeno najmanje osnovnoškolsko⁶⁰ obrazovanje, imati sposobnosti za potrebnu skrb o korisnicima, njihovu zaštitu, čuvanje, njegu, odgoj i zadovoljavanje drugih potreba, prema stručnoj procjeni tima za udomiteljstvo, i imati propisane stambene i materijalne uvjete za obavljanje udomiteljstva.

Udomiteljstvo ne može obavljati obitelj u kojoj su poremećeni obiteljski odnosi, u kojoj je udomitelju ili drugom članu obitelji izrečena mjera obiteljskopravne zaštite, u kojoj je udomitelj ili drugi član obitelji osoba društveno neprihvatljivog ponašanja te u kojoj bi zbog bolesti udomitelja ili člana obitelji moglo biti ugroženo zdravlje ili drugi interesi korisnika. Dobna razlika između udomitelja i udomljenog djeteta ne smije biti manja od 20 godina, osim ako je to u interesu udomljenog djeteta, niti veća od 50 godina, osim kada se radi o srodničkoj udomiteljskoj obitelji ili ako je to u interesu djeteta koje se udomljava.

Osposobljavanje je obvezno za sve udomitelje prije izdavanja dozvole⁶¹ i prijema na smještaj prvog korisnika, osim kod srodničkog udomiteljstva kod kojeg je udomitelj dužan odazvati se na osposobljavanje u roku koji odredi CZSS, a tijekom obavljanja udomiteljstva obvezne su edukacije udomitelja. Udomitelj ima pravo na naknadu.

⁵⁶ Individualni plan je prema ZSS-u čl. 2. st. 12. plan promjena životne situacije ili/i ponašanja korisnika utvrđen na temelju sveobuhvatne procjene potreba, poteškoća i resursa, u dogovoru s korisnikom, usmjeren prema odabranim ciljevima, a u svrhu prevladavanja nepovoljnih životnih okolnosti te se provodi, prati i preispituje zajedno s korisnikom, članovima njegove obitelji, pružateljima usluga te drugim osobama važnim za korisnika.

⁵⁷ Čl. 8. Zakon o udomiteljstvu

⁵⁸ Do Izmjena i dopuna Zakona o udomiteljstvu NN 78/12 bilo je predviđeno i profesionalno udomiteljstvo koje bi kao samostalna profesionalna djelatnost obavljali stručnjaci iz područja socijalnog rada, socijalne pedagogije, psihologije, logopedije, edukacijske rehabilitacije, radne terapije, odgoja i medicine. Sada se postavlja pitanje što su osobama koje su se već počele baviti profesionalnim udomiteljstvom kao zanimanjem, kakav je njihov status? Takav oblik udomiteljske skrbi uvelike bi poboljšao standard pružanja usluge i zadovoljio individualne potrebe pojedinih korisnika, stoga je poželjno ponovno razmisliti o njegovu uvođenju.

⁵⁹ Srodnici korisnika koji mogu obavljati srodničko udomiteljstvo po Zakonu o udomiteljstvu su: baka, djed, stric, teta, ujak, braća/polubraća i unuci te njihovi braćni/izvanbraćni partneri. Iznimno, srodnički udomitelji mogu biti i drugi srodnici korisnika ukoliko stručni tim centra korisnika procijeni da je to u najboljem interesu korisnika.

⁶⁰ Do Izmjena i dopuna Zakona o udomiteljstvu NN 78/12 tražilo se najmanje srednjoškolsko obrazovanje, vjerojatno bi se tako osipala i ona šačica udomitelja koja je trenutno na raspolaganju.

⁶¹ Nakon što dozvola postane izvršna sklapa se udomiteljski ugovor u pisanom obliku između centra za socijalnu skrb i udomitelja kojim se utvrđuju međusobna prava i obveze., čl. 34.-35. Zakon o udomiteljstvu.

Dijete koje je udomljeno ima pravo⁶²:

1. u skladu sa svojom dobi biti informirano o svim fazama postupka odlaska iz vlastite obitelji, te biti pripremljeno na smještaj u udomiteljsku obitelj,
2. sudjelovati u donošenju odluka koje utječu na njegov život,
3. primati kontinuiranu emocionalnu pomoć i potporu udomitelja usmjerenu na razumijevanje i prihvaćanje razloga trenutne ili trajne nemogućnosti njegovih roditelja da skrbe o njemu,
4. na odnos privrženosti i emocionalne bliskosti s udomiteljima, kroz međusobnu povezanost s udomiteljskom obitelji, te drugim osobama važnim u njegovom životu,
5. na odgoj, obrazovanje, razvijanje vještina, te profesionalno usmjerenje koje će ga pripremiti za kvalitetan život,
6. na dostupnost usluga i programa potpore, uključujući dostupnost specijaliziranih edukacija za unapređenje znanja i vještina, kako bi mogao ostvariti svoje pune potencijale,
7. na kontinuiranu skrb, ljubav, prihvaćanje i poštovanje kao jedinstvenom ljudskom biću, te potporu u razvijanju vlastitog identiteta i povjerenja u vlastitu vrijednost,
8. na privatnost i pristup službenim informacijama i dokumentaciji vezanoj za njegovu obitelj,
9. na poštovanje dostojanstva i sigurnosti, te zaštitu od povreda, tjelesnog ili psihičkog nasilja, i drugih oblika zlostavljanja i izrabljivanja,
10. na dostupnost usluga službi koje djeluju za dobrobit djeteta,
11. na kontakte i održavanje trajne i redovite veze s članovima vlastite obitelji, ukoliko to nije u suprotnosti s njegovim najboljim interesom,
12. biti informirano i pripremljeno na prestanak smještaja, uključujući savjetovanje i pomoć,
13. na pritužbu voditelju njegovog individualnog plana promjene, timu za udomiteljstvo ili ravnatelju nadležnog Centra. Prema ZSS-u udomljeno dijete ima pravo na potpore za obrazovanje⁶³ u koje ulaze potpora za troškove smještaja u učeničkom domu, potpora za troškove prijevoza, potpora za školske udžbenike te potpora za redovito studiranje.

7. Smjernice za alternativnu skrb o djeci UNICEF-a

Smjernice za alternativnu skrb o djeci⁶⁴ predstavljaju praktičan instrument osnaženja primjene Konvencije o pravima djeteta i odgovarajućih odredbi drugih međunarodnih instrumenata, koji se odnose na zaštitu i dobrobit djece kojoj je uskraćena roditeljska skrb ili koja su izložena takvom riziku. Predstavljene su na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda povodom obilježavanja 20-te godišnjice Konvencije o pravima djeteta u studenom 2009. godine. Nastale su na osnovu prepoznavanja značajnih propusta u primjeni Konvencije o pravima djeteta za milijune djece širom svijeta koja odrastaju bez roditeljske skrbi ili koja su takvom riziku izložena.

⁶² Čl. 53. st. 1. Zakon o udomiteljstvu.

⁶³ Čl. 60.-63. ZSS.

⁶⁴ Donose pregled poželjnih pravaca za razvoj politike i prakse u odnosu na prevenciju izdvajanja djece iz obitelji, procjenu okolnosti u kojima je neophodno izdvajanje djece iz obiteljske skrbi, osiguravanje različitih oblika skrbi o djeci kako bi se na najbolji način zadovoljile individualne potrebe svakog djeteta, kriterije za određivanje vrste izvanobiteljske skrbi te odabir, edukaciju, praćenje i podršku za sve pružatelje alternativne skrbi.

7.1. Područje primjene Smjernica

Smjernice se odnose na odgovarajuću primjenu i uvjete formalne alternativne skrbi koja se pruža svim osobama mlađim od 18 godina, osim u slučajevima kada zakon koji se primjenjuje na dijete granicu punoljetnosti ne odredi ranije. Samo kada je to naznačeno, Smjernice se odnose i na okruženja u kojima se pruža neformalna skrb.

Alternativna skrb se može ostvariti u obliku neformalne ili formalne skrbi. Neformalna skrb obuhvaća bilo koji oblik privatnog uređenja skrbi koja se pruža u obiteljskom okruženju, u okviru kojega se o djetetu stalno i na neodređeno vrijeme skrbe rođaci ili prijatelji (neformalna rodbinska skrb) ili druge osobe. Skrb se zasniva na individualnoj osnovi, na inicijativu djeteta, njegovih roditelja ili neke druge osobe, bez da je takav dogovor odredilo tijelo upravne ili pravosudne vlasti ili drugo propisno ovlašteno tijelo. Formalna skrb se odnosi na svaki oblik skrbi koja se pruža u obiteljskom okruženju, koju je naložilo mjerodavno upravno tijelo ili sudski organ te svaki oblik skrbi koji se pruža u institucionalnom okruženju.

S obzirom na okruženje u kojem se pruža alternativna skrb može biti: srodnička (skrb u obiteljskom okruženju unutar proširene obitelji djeteta ili bliskih obiteljskih prijatelja koje dijete poznaje, bilo formalne bilo neformalne prirode), udomiteljska (situacije u kojima za potrebe pružanja alternativne skrbi mjerodavne vlasti smještaju djecu u kućanstvo obitelji koja nije djetetova vlastita obitelj, a koja je odabrana, kvalificirana, odobrena i nadzirana za pružanje takve skrbi), institucionalna (skrb koja se pruža u bilo kojem neobiteljskom grupnom okruženju, kao što su sigurna mjesta za hitne situacije, tranzitni centri u izvanrednim situacijama te sve druge ustanove za pružanje kratkoročne i dugoročne institucionalne skrbi, uključujući grupne domove) te obuhvaćati i ostale oblike smještaja nalik obitelji kao i oblike samostalnog stanovanja djece uz nadzor.

7.2. Određivanje najprikladnijeg oblika skrbi

7.2.1. Donošenje odluke o alternativnoj skrbi

Sve odluke vezane uz alternativnu skrb treba donositi u potpunosti uzevši u obzir kako je poželjno da se u principu dijete zadrži što je moguće bliže svome prebivalištu kako bi se omogućio lakši kontakt i potencijalna reintegracija s obitelji te na najmanju moguću mjeru svelo narušavanje obrazovnoga, kulturnoga i društvenoga života djeteta. Također, treba uzeti u obzir i važnost da se djeci osigura stabilan dom i zadovolje njihove osnovne potrebe sigurne i stalne veze s osobama koje o njima skrbe.

Donošenje odluke o alternativnoj skrbi u najboljem interesu djeteta mora se odvijati uz sudsku, administrativnu ili drugu odgovarajuću i odobrenu proceduru, uz pravna jamstva koja, kad je to primjereno, uključuju i pravno zastupanje u korist djeteta u bilo kojem sudskom postupku. Odluke se moraju temeljiti na rigoroznoj procjeni, planiranju i ispitivanju, koju kad god je to moguće, izvodi multidisciplinarni tim za to kvalificiranih stručnjaka, točno utvrđenim strukturama i mehanizmima na individualnoj osnovi.

U svim etapama treba se u potpunosti savjetovati s djetetom, u skladu s njegovim razvojnim sposobnostima, a također i s njegovim roditeljima ili skrbnicima. U tu svrhu treba svim zainteresiranim stranama pružiti sve potrebne informacije na temelju kojih mogu donositi svoje mišljenje. Procjenu treba provoditi u najkraćem roku, temeljito i pažljivo. Pritom treba uzeti u obzir neposrednu sigurnost i dobrobit djeteta, kao i njegovu dugoročnu skrb i razvoj, a treba uključiti i osobne i razvojne karakteristike djeteta, etničko, kulturno, jezično i vjersko podrijetlo te obiteljsko i društveno okruženje, dosadašnje zdravstveno stanje i bilo kakve posebne potrebe. Početna i kontrolna izvješća treba koristiti kao ključne alate za planiranje odluka od trenutka njihova zaprimanja od strane mjerodavnih vlasti nadalje, kako bi se izbjegli nepotrebni zastoji i proturječne odluke.

7.2.2. Planiranje pružanja i trajnosti skrbi

Djeca se u svakom trenutku moraju tretirati s uvažavanjem i dostojanstvom; ona moraju biti učinkovito zaštićena od zlostavljanja, zanemarivanja i svih oblika iskorištavanja, bilo od strane pružatelja skrbi, vršnjaka ili trećih osoba, bez obzira na okruženje u kojemu se prilikom osiguravanja skrbi mogu naći.

Česte promjene u okruženju u kojemu se djetetu pruža skrb imaju štetno djelovanje na njegov razvoj i sposobnost stvaranja bliskih odnosa s drugima te ih treba izbjegavati. Kratkoročni smještaj treba biti usmjeren na stvaranje uvjeta za odgovarajuće trajno rješenje. Bez nepotrebnog odugovlačenja treba osigurati trajnost smještaja djeteta njegovom reintegracijom s nuklearnom ili proširenom obitelji ili kad to nije moguće smještajem u alternativno stabilno obiteljsko okruženje ili osigurati odgovarajuću institucionalnu skrb u slučajevima kad je takav oblik skrbi posebno prikladan, potreban i konstruktivan za pojedino dijete te je u njegovu najboljem interesu.

Planiranje pružanja i trajnosti skrbi treba provesti što je ranije moguće, u idealnom slučaju prije nego što dijete uđe u sustav skrbi, a pritom valja uzeti u obzir neposredne i dugoročne prednosti i nedostatke svake mogućnosti koja se razmatra te uključiti kratkoročne i dugoročne prijedloge. Plan treba jasno navesti ciljeve smještaja te mjere pomoću kojih će se ti ciljevi ostvariti. Dijete i njegovi roditelji ili zakonski zastupnici trebaju biti potpuno informirani o mogućnostima alternativne skrbi, o posljedicama koje proizlaze iz svake od njih, kao i o pravima i obvezama u svakom od tih slučajeva.

Pripremu, izvršenje i evaluaciju zaštitne mjere u odnosu na dijete treba provesti u najvećoj mogućoj mjeri uz sudjelovanje njegovih roditelja ili zakonskih zastupnika i potencijalnih udomitelja i pružatelja skrbi, a s obzirom na njegove konkretne potrebe, uvjerenja i posebne želje. Na zahtjev djeteta, roditelja ili zakonskog zastupnika, u savjetovanje i donošenje bilo kakvih odluka se može uključiti i druge osobe koje imaju važnu ulogu u djetetovu životu, a prema diskrecijskoj ocjeni mjerodavnog tijela.

7.2.3. Procjena primjerenosti skrbi i postupanja

Države moraju svakom djetetu smještenom na privremenu skrb osigurati pravo na redovitu i temeljitu procjenu (poželjno barem svaka tri mjeseca) primjerenosti skrbi i postupanja, koja osobito uzima u obzir osobni razvoj djeteta i sve promjene u potrebama ili događanjima u djetetovu obiteljskom okruženju te prikladnosti i potrebu za postojećim smještajem u tim okolnostima.⁶⁵ Tu procjenu trebaju izvoditi kvalificirane i ovlaštene osobe, a u nju treba u potpunosti uključiti kako dijete, tako i sve značajnije osobe u djetetovu životu.

Dijete treba pripremiti na sve promjene u okruženju u kojemu mu se pruža skrb, a koje su posljedica postupaka planiranja i procjene. Treba osigurati da djeca kojoj se pruža alternativna skrb u potpunosti razumiju pravila, propise i svrhu okruženja u kojemu im se skrb pruža, a također i svoja prava i obveze u tom okruženju.

Svi oblici pružanja alternativne skrbi moraju se temeljiti na pisanoj izjavi koja utvrđuje ciljeve i zadaće pružatelja skrbi u pružanju usluga, a također i prirodu njihovih obveza prema djetetu koje odražavaju standarde izložene u Konvenciji o pravima djeteta, Smjernicama i važećim zakonima.

⁶⁵ Istu obvezu predviđa i Europski sud za ljudska prava u svojim presudama, *amplius* Musić, L., „Udomiteljstvo djece u nekim odlukama Europskog suda za ljudska prava“, *Dijete i društvo*, 2/2005, 7, str.369-381.

7.2.4. Pružatelji skrbi

Svi pružatelji skrbi trebaju biti primjereno osposobljeni, odnosno odobreni sukladno pravnim zahtjevima za pružanje usluga alternativne skrbi. Ustanove koje pružaju institucionalnu skrb trebaju biti manjeg kapaciteta i ustrojene u skladu s pravima i potrebama djeteta u okruženju koje je u najvećoj mogućoj mjeri nalikuje obitelji ili maloj grupi. Njihova svrha je pružiti privremenu skrb i aktivno pridonijeti obiteljskoj reintegraciji djeteta ili ukoliko to nije moguće osigurati trajnu skrb za dijete u alternativnom obiteljskom okruženju uključujući i posvojenje kada je to primjereno.

Države moraju osigurati da u sustavu institucionalne skrbi bude dovoljan broj osoba koje se skrbe o djeci, kako bi se omogućilo da se svakom djetetu pojedinačno posveti pažnja te da se djetetu kad je to primjereno omogući uspostavljanje čvrste veze s konkretnim pružateljem skrbi. Osobe koje pružaju skrb također treba rasporediti u ustanovi na način koji omogućuje djelotvorno provođenje ciljeva i zadaća skrbi te osigurava zaštitu djeteta.

7.2.5. Podrška nakon završetka skrbi

Tijekom cjelokupnog razdoblja pružanja skrbi sustavno se treba raditi na pripremanju djeteta da postane autonomno i u potpunosti se integrira u zajednicu, osobito stjecanjem socijalnih i životnih vještina koje se jačaju sudjelovanjem u životu lokalne zajednice. Posebna nastojanja treba uložiti kako bi se kad god je to moguće svakom djetetu dodijelila specijalizirana osoba koja će mu pomoći u prijelaznom razdoblju i privikavanju na samostalan život nakon izlaska iz sustava skrbi. Pripreme za život nakon završetka skrbi treba početi što je ranije moguće tijekom boravka u sustavu skrbi, a u svakom slučaju dovoljno rano prije djetetova napuštanja sustava skrbi. Mladima koji napuštaju sustav skrbi treba pružiti kontinuirane mogućnosti obrazovanja i strukovnog osposobljavanja u sklopu stjecanja životnih vještina, kako bi im se pomoglo da ostvaruju vlastite prilike te da postanu financijski neovisni. Također im treba omogućiti pristup socijalnim, pravnim i zdravstvenim uslugama kao i odgovarajuću financijsku potporu.

8. Strategija razvoja socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj 2011. – 2016.

Istraženost razvoja obiteljskih struktura i potreba obitelji u Republici Hrvatskoj znatnim dijelom se oslanja na vanjske pokazatelje koji nisu i ne moraju biti odraz prilika u Hrvatskoj. Napore društva bilo bi potrebno usmjeriti u pravcu istraživanja⁶⁶ strukture obitelji, unutarobiteljskih odnosa, utjecaja postojećih mjera na standard i pravce razvoja obiteljskih odnosa, njenih potreba kao i potreba njenih članova.

Usluge namijenjene obitelji potrebno je proširiti i razviti putem široke lepeze usluga počevši od najranije životne dobi djece u sklopu programa podrške i potpore pa sve do intenzivnijeg stručnog rada s obitelji u riziku kako bi se prevenirala disfunkcionalnost. Kroz cijeli tekst Smjernica provlači se apel za podrškom obitelji, ranim detektiranjem problema i pomoći obitelji kako ne bi došlo do izdvajanja djeteta. Također, preporučuju međusobnu povezanost institucija, lokalne zajednice, civilnih udruga i vjerskih zajednica koje će biti umrežene i tako što bolje i kvalitetnije odgovarati na potrebe obitelji. U tom vidu Vlada RH (ministarstvo nadležno za obitelj) je osnovala 18 obiteljskih centara⁶⁷ koji u okviru svoje djelatnosti, između ostalog, obavljaju poslove savjetodavnog i preventivnog rada i druge poslove koji se odnose na brak i međusobne odnose roditelja i djece, poticanje i razvoj programa rada u zajednici, volonterskog rada i rada udruga građana koje su potpora rodi-

⁶⁶ Početak predviđen 2011. godine.

⁶⁷ Njihovo osnivanje, djelovanje i prestanak regulirani su čl.144.-151. ZSS.

teljima, obitelji, djeci i mladeži te poticanje i provedba programskih aktivnosti namijenjenih edukaciji i promidžbi obiteljskih vrijednosti. Nažalost, dijelu obiteljskih centara svrha nije ispunjena jer ne obavljaju svoju djelatnost u obimu u kojem bi mogli. Zato je potrebno unaprijediti postojeću mrežu obiteljskih centara, ali i razviti druge modelitete potpore obitelji i tako zadovoljiti njezinu sve veću potrebu za društvenom podrškom.⁶⁸

9. Plan deinstitutionalizacije i transformacije domova socijalne skrbi i drugih pravnih osoba koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi u Republici Hrvatskoj (2011.-2016.)

U većini zemalja zapadne Europe male ustanove, odnosno domovi obiteljskog tipa, ubrzano zamjenjuju velike institucije, a udio djece koja su u obiteljskom smještaju je dominantan. Taj razvoj je u nekim zemljama započeo još 50-ih godina, u nekima 80-ih godina, a u nekima tek početkom 90-ih godina. Način i brzina deinstitutionalizacije je bio odraz socio-ekonomske i kulturalne specifičnosti svake zemlje.⁶⁹

Proces deinstitutionalizacije zapravo su potaknuli čimbenici vezani uz troškove. Visoki troškovi institucija u odnosu na alternativne oblike zbrinjavanja djece nisu samo neposredno vezani uz održavanje institucija kao takvih već i uz povećane potrebe za pomoći djeci koja odrastaju u institucijama i kasnije u životu.⁷⁰

Po završetku procesa deinstitutionalizacije zemlje zapadne Europe suočile su sa dva neočekivana trenda: sve većim poteškoćama u iznalaženju kvalitetnih udomiteljskih obitelji te sa sve većim zahtjevima za institucionalnim tretmanom pojedinih kategorija djece i mladih (onih koji očituju probleme u ponašanju).⁷¹

Republika Hrvatska, također, provodi deinstitutionalizaciju sustava javne skrbi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi kako bi se uskladila sa zemljama zapadne Europe. Tako u narednom razdoblju namjerava značajno povećati opseg, kvalitetu i raznovrsnost usluga izvaninstitucijske skrbi, koja bi uz udomiteljstvo optimalno trebala uključiti i organizirano stanovanje djece uz podršku, posebice u regijama gdje se uz uložene napore ne uspijeva razviti udomiteljstvo (do 5 korisnika po stambenoj zajednici).

Potrebno je provesti transformaciju domova koji skrbe o djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi, uz preusmjeravanje resursa dosadašnjih pružatelja usluga stalnog i tjednog smještaja na pružanje usluga izvaninstitucijskih oblika smještaja (udomiteljske obitelji, organizirano stanovanje uz podršku djeci i obiteljski domovi) i drugih izvaninstitucijskih usluga, kao i edukaciju, stručnu podršku i superviziju udomitelja.

Mora se osigurati regionalna ravnomjernost očekivanog omjera institucijskih i izvaninstitucijskih oblika skrbi. Treba ograničiti kapacitete domova i drugih pravnih osoba za djecu i mladež bez odgovarajuće roditeljske skrbi, kako bi do kraja provedbe transformacije i deinstitutionalizacije oni domovi koji će i nadalje pružati usluge stalnog i tjednog smještaja imali kapacitet do najviše 30 korisnika. Obustavlja se daljni prijem djece do 7. godine života u domove, a prvenstveno se deinstitutionaliziraju djeca u dobi do 3. godine života koja su trenutačno smještena u domovima.

⁶⁸ Rok za provođenje predviđen od 2011.-2015.

⁶⁹ Ajduković, M., „Pristupi zbrinjavanja djece bez odgovarajuće skrbi u Europi“, *Revija za socijalnu politiku*, 3-4/2004, 11, str. 299-321.

⁷⁰ *Ibid.*, str. 307.

⁷¹ Opširnije, *ibid.*, str. 308-309.

10. Djeca bez odgovarajuće roditeljske skrbi u sustavu javne skrbi u Republici Hrvatskoj

U Republici Hrvatskoj trenutno postoje 22 doma socijalne skrbi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Od toga je 14 državnih domova, 2 nedržavna doma i 6 čiji su osnivači druge pravne osobe⁷² (vjerske zajednice i udruge). U njima trenutno boravi 1134 korisnika (782 državni domovi, 188 nedržavni domovi i 164 druge pravne osobe). Kada je riječ o izvaninstitucijskim oblicima smještaja (udomiteljstvo i domovi obiteljskog tipa⁷³) ukupni broj udomiteljskih obitelji za djecu i mladež je 1332 u kojima je smješteno 1955 korisnika. Prosječni kapacitet po domu je je 49 korisnika. Što znači da je aktualni omjer institucijske skrbi i izvaninstitucijskih oblika smještaja trenutno 39,6% prema 60,4% što je još daleko od zacrtanog cilja da 2016. godine omjer bude 20% prema 80%. Djeca su u javnoj skrbi izdvojena u prosječnoj dobi od 8 godina⁷⁴, a prosječna duljna boravka u ustanovama je 4,5 godina, no mnoga djeca u njima borave i dulje.

Vidljiva je regionalna nejednakost kapaciteta za institucijsku skrb o djeci i mladima bez odgovarajuće roditeljske skrbi, a regije bez kapaciteta ili s malim udjelom kapaciteta su sjeverna Dalmacija i Lika, sjeverna Hrvatska i zapadna Slavonija. Polovica svih korisnika koncentrirana je u središnjoj Hrvatskoj, ponajviše u gradu Zagrebu.

U Hrvatskoj postoji preko 30 stambenih zajednica za organizirano stanovanje uz podršku s ukupno 95 mjesta za djecu i mladež bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Nažalost, kapaciteti stambenih zajednica nisu popunjeni u cijelosti čemu najvećim dijelom doprinosi loša gospodarska situacija u zemlji koja rezultira visokom stopom nezaposlenosti. Stambene zajednice su predviđene kao oblik podrške djeci koja izlaze iz institucija socijalne skrbi kao i izvaninstitucijskog smještaja kako bi se osamostalila i prilagodila novonastaloj situaciji. Ako se mladi nemaju gdje zaposliti pa tako zaraditi za život i osamostaliti se, svrha stambene zajednice nije ostvarena.

11. Unapređenje javne skrbi za djecu izdvojenu iz obitelji

sustavu skrbi za djecu čiji je razvoj ugrožen u obitelji. U razvoj takvog sustavnog pristupa potrebno je razviti jasne, empirijske kriterije kad je izdvajanje djece u dječje domove, domove obiteljskog tipa ili u udomiteljsku obitelj od najboljeg interesa za određeno dijete. Trenutno je osnovni kriterij izdvajanja djeteta iz obitelji ugrožavanje normalnog psihofizičkog razvoja djeteta i to najčešće kada su već nastupile i posljedice nepovoljnih životnih okolnosti. Kritičan moment za izdvajanje djeteta najčešće je dojava o teškom zlostavljanju djeteta ili eskaliranje situacije u obitelji koja je duže vrijeme pod nadzorom.⁷⁵

Potrebno je pristupiti sustavnom unapređivanju uvjeta života i rada u dječjim domovima, smanjivanju kapaciteta postojećih ustanova⁷⁶, a ujedno i osigurati povoljniji omjer

⁷² Pružaju usluge temeljem čl.105. ZSS.

⁷³ Domovi obiteljskog tipa su domovi u kojima se djeca zbrinjavaju u individualnim obiteljskim kućama integriranim u lokalnu zajednicu u kojima boravi približno 10 djece.

⁷⁴ Prekasno ili predugo procjenjivanje i odlučivanje o izdvajanju djeteta iz obitelji može predstavljati novi oblik zlostavljanja tzv. društveno zlostavljanje., v. Ajduković, M. *et al*, *op.cit.*, (bilj. 44.), str. 344.

⁷⁵ *Ibid.*, str. 331.

⁷⁶ Nije realistično očekivati da će promjena politike zbrinjavanja djece na makro razini biti sama po sebi pokretač potrebnih promjena prakse. Pri tome se polazi od iskustva u Velikoj Britaniji u kojoj je velik dio djece u javnoj skrbi zatvaranjem domova doživio negativna iskustva u udomiteljskim obiteljima, jer one nisu bile dovoljno educirane, jer su bile neprikladno odabrane ili nisu dobivale odgovarajuću podršku lokalnih tijela ili agencija za udomiteljstvo da bi djeci mogle pružiti vodstvo i profesionalnu pomoć koju su dobivala ranije., Ajduković, M., Sladović Franz, B., Kamenov, Ž., „Stavovi stručnjaka socijalne skrbi prema izdvajanju djece iz obitelji i udomiteljstvu“, Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada, 1/2005, 12, str. 39-66.

djece i odgajatelja, stručnu ekipiranost te izobrazbu i superviziju djelatnika. Istodobno s tim procesom treba transformirati dječje domove kako bi npr. pružali usluge poludnevnog zbrinjavanja djece koja žive u svojim obiteljima ili postali lokalni/regionalni centri za razvoj udomiteljstva kao i razvijati kvalitetno udomiteljstvo.

Oko 18% udomitelja starije je od 60 godina, što ukazuje na potrebu za pronalaženjem novih udomitelja iz mlađih dobnih skupina radi održavanja aktualnog broja udomitelja u narednih deset godina. Nužno je poduzimati ciljne aktivnosti u svrhu promicanja udomiteljstva pogotovo kod mlađih građana kao i u onim dijelovima Hrvatske gdje je manje zastupljeno. Potrebno je osigurati sustavnu izobrazbu i pružanje stručne podrške udomiteljima. Nažalost, pokazalo se da CZSS često nemaju kvalitetnu ocjenu ni pravi uvid u aktualne uvjete udomiteljskih obitelji⁷⁷. U Hrvatskoj još uvijek ne postoje minimalni standardi koji reguliraju pružanje usluge udomiteljstva. Njihovo donošenje bilo je predviđeno Zakonom o udomiteljstvu NN 90/11 čl.39., ali je Izmjenama i dopunama NN 78/12 isti članak obrisan.

Ponajprije je potrebno sustavno pratiti potrebe izdvojene djece i evaluirati učinke njihovog boravka u udomiteljskoj obitelji. Isto tako izdvajanje djeteta iz obitelji uz sebe automatski treba vezivati ne samo planiranje njegovog smještaja nego i planiranje intervencija za roditelje, odnosno preostali dio obitelji kako bi se otklonile okolnosti koje su dovele do izdvajanja te izvršila priprema za povratak djeteta u obitelj. Poželjno je otvoriti nove oblike skrbi kao što je npr. samostalno stanovanje uz podršku kako bi se povećale mogućnosti individualizacije skrbi sukladno specifičnim potrebama pojedinaca.⁷⁸

Uzimajući u obzir svjetska iskustva⁷⁹, nužni proces deinstitutionalizacije treba ići postupno i s mjerom i njegova nužna pretpostavka je da se prvo razvije dobar i kvalitetan sustav udomiteljstva, proširi raspon ostalih oblika skrbi za djecu izvan obitelji (prvenstveno mali domovi obiteljskog tipa), sustavno prati kvaliteta svih usluga i kroz taj proces evaluacije se razvijaju kriteriji najboljeg odabira smještaja za pojedino dijete. Nužno je osigurati bolji protok informacija o udomiteljima kroz stvaranje baze udomitelja na nacionalnoj razini te umrežavanje CZSS-a kako bi znali u svakom trenu kojim resursima u svojoj lokalnoj zajednici raspolažu. Time bi se preventiralo udomičavanje djeteta u udaljenije krajeve, što je u pravilu dovodilo do reduciranja odnosa djeteta s biološkom obitelji te otežavalo mogućnost suradnog odnosa svih uključenih strana u izradu individualnog plana promjene.⁸⁰

Istodobno treba razvijati kvalitetne usluge obiteljima⁸¹ kako do izdvajanja djece uopće ne bi došlo. Uz bolju materijalnu pomoć obiteljima, stručnjaci sustava socijalne skrbi mogli bi u partnerstvu s udrugama civilnog društva razviti i ponuditi niz usluga i intervencija⁸² koje bi mogle pomoći roditeljima da unaprijede kvalitetu života ili/i unaprijede svoje roditeljske vještine.⁸³

⁷⁷ Ajduković, M., *op. cit.* (bilj. 69.), str. 316.

⁷⁸ v. Jeđud Borić, I. *et al, op.cit.* (bilj. 46.), str. 134.

⁷⁹ U praksi se javljaju dva potencijalno sukobljena modela zaštite djece. S jedne strane model „podrške obitelji“ koji je usmjeren na ojačavanje obitelji kako bi preuzela svoje funkcije u odgoju djece, a s druge strane model „spašavanja djece“ koji polazi od pretpostavke da usmjeravanje na roditelje ugrožava interes djece i dovodi do toga da djeca mogu nastaviti živjeti u rizičnom okruženju bez posebne podrške i sigurnosti. U praksi većine zemalja integrirana su oba modela. O poteškoćama njihovog uravnoteženog korištenja ilustrativno govore iskustva u Velikoj Britaniji., opširnije, Ajduković, M. *et al*, (bilj. 44.), str. 229-230; Među našim stručnjacima prevladava tzv. model „spašavanja djece“, za razliku od modela „podrške obitelji“, Ajduković, M. *et al, op.cit.* (bilj. 76.), str. 59.

⁸⁰ v. Laklija, M., „Pristupi udomiteljskoj skrbi za djecu u svijetu i čimbenici koji utječu na ishode udomiteljstva“, *Revija za socijalnu politiku*, 3/2011, 18, str. 291-309.

⁸¹ Naglasak je na pružanju intenzivne podrške biološkoj obitelji., Žganec, N., Kujundžić, M., „Djeca i institucijska skrb“, *Dijete i društvo*, 2-3/2003, 5, str. 189-203.

⁸² Primjerice obitelji za podršku (švedski model prevencije socijalnog isključivanja djece u rizičnim životnim okolnostima) ili podrška obiteljima u obiteljima kroz kućne posjete, *amplius* Ajduković, M., Rane intervencije i ostale intervencije u zajednici kao podrška roditeljima pod rizicima, u: Ajduković, M., Radočaj, T. (ur.), *op.cit.* (bilj.13.), str. 57-77.

⁸³ v. Ajduković, M. *et al, op. cit.* (bilj. 44.), str. 346.

12. Zaključak

Svako dijete ima pravo odrastati sa svojim roditeljima, ali ponekad dolazi do situacija kada je djetetov razvoj u vlastitoj obitelji ugrožen. Tada je dužnost države intervenirati u takav obiteljski odnos i zaštititi najbolji interes djeteta. Intervencija države ogleda se kroz instituit izdvajanja djeteta iz obitelji. Pravna osnova za izdvajanje su mjere obiteljskoppravne zaštite predviđene ObZ-om (oduzimanje roditeljima prava da živi sa svojim djetetom i da ga odgaja, povjeravanje djeteta s poremećajem u ponašanju ustanovi socijalne skrbi, lišenje roditeljske skrbi) kao i usluga smještaja predviđena ZSS-om.

Naše zakonodavstvo je u velikoj mjeri formalno usklađeno sa Smjernicama, ali praksa kaska. Potrebno je vrijeme da se promijeni način rada i razmišljanja tijela (kao i službenika) involviranih u postupak izdvajanja djece. Tako je sudjelovanje djece u postupku izdvajanja u vrlo niskom postotku, iako je njihovo pravo sudjelovanja i izražavanja mišljenja u postupcima koji se njih tiču predviđeno kako Konvencijom o pravima djeteta⁸⁴ tako i ZSS-om kao i ObZ-om. Tek adolescenti aktivnije sudjeluju u postupcima i to ne zato što su ih stručnjaci uputili niti zato što su kompetentniji sudionici (s obzirom na dob i razvojne sposobnosti), već zato što se sami bore za sebe i zastupaju svoje interese tražeći od stručnjaka da ih uključe u postupak.

Prilikom izrade ovog rada kontaktirala sam tim za brak i obitelj centra za socijalnu skrb Pakrac kao i Dom za djecu i mlađe punoljetnike u Lipiku kako bih što bolje shvatila srž instituta izdvajanja djeteta iz obitelji kao i svu kompleksnost donošenja takve odluke. Susrela sam se s velikim iščuđavanjem zašto jednog pravnika uopće zanima ova tematika kada je to područje socijalnog rada.

Vjerujem da je vrlo bitno upoznati sve sudionike postupka izdvajanja djece iz obitelji sa stavovima i očekivanjima drugih, a napose djece. Djeca trebaju biti u središtu, njihov najbolji interes ispred ostalih interesa, a ne kao što se često zbiva, da djeca budu izgubljena putem.

Sudac u izvanparničnom postupku ima veliku odgovornost odlučiti hoće li izdvojiti dijete iz primarne obitelji ili ipak stupanj ugroze djetetovih osobnih prava to još ne zahtjeva. Bitno je istaknuti zahtjev hitnosti ovog postupka koji se često vodi neprimjereno dugo na štetu djeteta.

Tom prilikom osujećuje se i rad stručnjaka CZSS-a koji vrše procjenu obiteljske situacije kao i obavljanje rada, odnosno savjetovanja, s roditeljima kako bi se otklonili uzroci koji su doveli do izdvajanja djeteta.

U Hrvatskoj se trenutno provodi deinstitucionalizacija domova javne skrbi za djecu kao i njihova transformacija. Što konkretno znači da bi do 2016.godine u institucijama trebalo biti smješteno samo 20% djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi dok bi ostalih 80% bilo smješteno u izvaninstitucijske oblike skrbi, prvenstveno udomiteljske obitelji i domove obiteljskog tipa. Domovi, istodobno sa smanjenjem broja korisnika, razvijaju i druge usluge kao npr. pružanje poludnevnog boravka ili promoviranje udomiteljstva. Potrebno je imati na umu poteškoće u provedbi ovog procesa kao i negativne posljedice koje su nastale njegovom provedbom (primjerice u Velikoj Britaniji).

Djeci se trebaju osigurati oblici skrbi odgovarajuće kvalitete i primjereni njihovim osobnim potrebama. Za neku djecu smještaj u instituciju i dalje će predstavljati njegov najbolji interes, iako se sustavno radi na lošem imidžu doma. Udomiteljstvo se treba profilirati i profesionalizirati. Kako ističu djeca, udomitelji se ne trebaju baviti udomiteljstvom isključivo radi novca, što je najčešće slučaj, već da pomognu drugima⁸⁵.

⁸⁴ Čl. 12.

⁸⁵ v. Jeđud Borić, I., *et al, op.cit.* (bilj. 46.), str. 126-127.

Smjernice stavljaju naglasak na ranim intervencijama u obiteljima kako do izdvajanja djece ne bi ni došlo. Potrebna je suradnja državnih tijela, lokalne zajednice, udruga civilog društva i vjerskih zajednica kako bi međusobno stvorile mrežu aktivne komunikacije i djelovanja te tako osnažile obitelj u rizicima. Zadaća je svih štititi djecu i omogućiti im odrastanje u obitelji koja će im pružiti zadovoljstvo, ljubav i razumijevanje. Ako te potrebe ne mogu biti zadovoljene u vlastitoj obitelji, tada se trebaju ostvariti u zamjenskoj obitelji. Naglasak treba biti na što skorijoj reintegraciji u primarnu obitelj jer dijete ima pravo odrastati uz svoje roditelje, a roditelji imaju pravo živjeti sa svojim djetetom i odgajati ga.

Summary

This paper outlines the legal basis for separating children from their primary family from the aspect of three interrelated laws, that is, Family Law, Social Care Law and Foster Care Law and it compares these solutions with the UN Guidelines for the Alternative Care of Children. It draws a special attention on children's participation in this separating procedure. The Plan of Deinstitutionalization and Transformation of Social Welfare Institutions and Other Legal Entities Providing Social Welfare Services in the Republic of Croatia (2011 – 2016) is also briefly presented as well as the Strategy of Evolution of Social Care System in the Republic of Croatia 2011 – 2016, but only in the aspect of children without adequate parental care. Finally, the paper indicates perspectives of development of alternative care of children without adequate parental care in the Republic of Croatia.

Keywords: the best interest of the child, protection measures under family-law, alternative care of children without adequate parental care, accommodation service, foster care

